

Τριαδικό Δόγμα

Ορθοδοξία / Θεολογία

Γεώργιος Ι. Μαντζαρίδης, Ομότιμος Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.

Οι άρατες ιδιότητες του Θεού, γράφει ο Απόστολος Παύλος, γίνονται νοητές στον άνθρωπο δια μέσου των δημιουργημάτων [1]. Οι λόγοι των όντων, που υπάρχουν σε όλα τα δημιουργήματα, μαρτυρούν τον δημιουργικό και συνεκτικό Θεό Λόγο. Και επειδή ο Θεός Λόγος είναι το δεύτερο πρόσωπο της μίας αδιαίρετης Τριαδικής Θεότητας, είναι φυσικό και οι λόγοι των όντων να μαρτυρούν κατά κάποιον τρόπο την Τριαδική Θεότητα.

Οι λόγοι των όντων υπάρχουν βέβαια και στον άνθρωπο. Δηλαδή ο άνθρωπος έχει εγκατεσπαρμένους στην ύπαρξή του «λόγους» που ανάγονται στον Θεό Λόγο. Έτσι γίνεται λόγος στην χριστιανική γραμματεία και για τον «σπερματικό λόγο», που παρέχει στον κάθε άνθρωπο του προβιβλικού και του εξωβιβλικού κόσμου κάποια μερική θεογνωσία.

Χαρακτηριστικές εδώ είναι οι επισημάνσεις που κάνει ο Αριστοτέλης στην αρχή του βιβλίου του Περί ουρανού για την τριαδικότητα που διακρίνεται στον κόσμο

και για την χρήση του αριθμού τρία στις πραγματοποιούμενες ιεροτελεστίες: «Καθάπερ γαρ φασί και οι Πυθαγόριοι, το παν και τα πάντα τοις τρισίν ώρισται· τελετή γαρ και μέσον και αρχή τον αριθμόν έχει τον του παντός, ταύτα δε τα της τριάδος. Διό παρά της φύσεως ειληφότες ώσπερ νόμους εκείνης, και προς τας αγιστείας χρώμεθα των θεών τω αριθμώ τούτω...» [2]. Γνωστή εξ άλλου είναι και η σπουδαιότητα που είχε ο αριθμός τρία στους κύκλους των Νεοπλατωνικών.

Το ένα μοναδικό υποκείμενο στερείται νοήματος. Τα δύο υποκείμενα αποκτούν κάποιο νόημα υπάρξεως, αλλά η μεταξύ τους κοινωνία συνιστά ταυτόχρονα και έναν περιορισμό, γιατί δεν δημιουργεί ευρύτερο υπαρξιακό ορίζοντα. Όπως εύστοχα σημειώνεται, «οι δύο δεν ανοίγονται μόνο ο ένας στον άλλον, αλλά και κλείνονται. Ο άλλος δεν γίνεται μόνο παράθυρο, αλλά και τείχος για μένα» [3].

Ο Θεός που δημιούργησε και συνέχει την κτίση είναι ένας και Τριαδικός. Τα τρία πάλι πρόσωπα της Αγίας Τριάδος δεν αριθμούνται «κατά σύνθεσιν», αλλά ενώνονται «εν τη κοινωνία της Θεότητας» [4]. Έτσι υπάρχει πάντοτε ένας Θεός με τρία πρόσωπα η υποστάσεις. «Ημίν δε μοναρχία το τιμώμενον», λέει ο άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος· «μοναρχία δε, ουχ ην εν περιγράφει πρόσωπον... αλλ' ην φύσεως ομοτιμία συνίστησι και γνώμης σύμπνοια και ταυτότης κινήσεως και προς το εν των εξ αυτού σύννευσις [5].

Ο Θεός κατά την διδασκαλία του Χριστιανισμού «αγάπη εστί» [6]. Και είναι ο Θεός αγάπη ως ομοούσια και αδιαίρετη Τριάδα προσώπων. Τα τρία πρόσωπα είναι ο ένας Θεός. Και ο ένας Θεός είναι τρία πρόσωπα: Πατήρ, Υιός και Άγιο Πνεύμα. Ο Πατήρ αγαπά τον Υιό και προσφέρει σε αυτόν τα πάντα. Και ο Υιός αγαπά τον

Πατέρα και ανταποδίδει σε αυτόν τα πάντα. Τέλος το Άγιο Πνεύμα, που εκπορεύεται από τον Πατέρα, είναι κοινό στον Υιό και τον Πατέρα.

Τα πρόσωπα της Αγίας Τριάδος είναι εντελώς ανοικτά μεταξύ τους· στο κάθε πρόσωπο υπάρχουν και τα δύο άλλα, αλληλοπεριχωρούνται. Η ασύλληπτη αυτή ενότητα του Τριαδικού Θεού με την ομοούσια φύση και την πλήρη περιχώρηση των προσώπων εκφράζει την φύση των διαπροσωπικών σχέσεων στο επίπεδο της θεολογίας, που προβάλλει ως ύψιστο ιδεώδες για τις διαπροσωπικές σχέσεις των ανθρώπων.

Για να μάθει λοιπόν ο άνθρωπος την πραγματική αγάπη και να προχωρήσει προς τις αυθεντικές και σωστές διαπροσωπικές σχέσεις, πρέπει να γνωρίσει και να έχει ως πρότυπο τον Τριαδικό Θεό. Και επειδή η γνώση κάποιου πράγματος γίνεται με την συμπερίληψή του στην προσωπική ζωή αυτού που θέλει να το γνωρίσει, έπεται ότι και η γνώση του Θεού γίνεται με την συμπερίληψή του στην προσωπική ζωή του ανθρώπου.

Πως όμως μπορεί γίνει αυτό, όταν ο Θεός είναι υπερβατικός και απρόσιτος; Στο ερώτημα αυτό η ορθόδοξη Θεολογία απαντά ως εξής.

Ο υπερβατικός και απρόσιτος κατά την ουσία του Θεός γνωρίζεται μέσα στον κόσμο με τις ενέργειές του. Οι ενέργειες του Θεού αποκαλύπτουν τον ίδιο τον Θεό. Και οι ενέργειες, με τις οποίες γίνεται γνωστός ο Θεός στον κόσμο, είναι οι θεοφάνειες και οι εντολές του. Οι εντολές του Θεού εκφράζουν το είναι του, το

ήθος του, την αγάπη του. Όποιος τηρεί τις εντολές του Θεού, γνωρίζει τον Θεό: «Εν τούτω γινώσκομεν ότι εγνώκαμεν αυτόν, εάν τας εντολάς αυτού τηρώμεν. Ο λέγων, έγνωκα αυτόν, και τας εντολάς αυτού μη τηρών, ψεύστης εστί, και εν τούτω η αλήθεια ουκ έστιν» [7].

Οι ενέργειες του Θεού που αποκαλύφθηκαν στον άνθρωπο «πολυμερώς και πολυτρόπως» [8] φανερώθηκαν με τον πληρέστερο τρόπο στο πρόσωπο του Χριστού. Επιπλέον ο Χριστός, ως «εικών του Θεού του αοράτου» [9], είναι το πρότυπο της κατασκευής του ανθρώπου. Στο πρόσωπο του Χριστού και με την τήρηση των εντολών του γνωρίζει ο άνθρωπος τον Θεό της αγάπης και βρίσκει το πραγματικό νόημα της ζωής και της υπάρξεώς του. Η αλήθεια για τον άνθρωπο βρίσκεται στην αλήθεια του Τριαδικού Θεού. Και η αλήθεια του Τριαδικού Θεού διατυπώνεται στο Τριαδικό δόγμα.

Πολλοί νομίζουν ότι το Τριαδικό δόγμα αφορά μόνο τους θεολόγους και θεωρούν ανώφελη την γνώση του, και πολύ περισσότερο την εγγύτερη εξέτασή του. Αλλά ακόμα και πολλοί θεολόγοι σήμερα δεν αποδίδουν στο δόγμα αυτό την βαρύτητα που έχει και δεν ενδιαφέρονται πραγματικά για το βαθύτατο νόημά του. Έτσι όμως δημιουργείται τεράστιο κενό στο περιεχόμενο της χριστιανικής πίστεως με καταλυτικές επιπτώσεις στην χριστιανική ανθρωπολογία και ηθική.

Ειδικότερα για το θέμα των διαπροσωπικών σχέσεων και την εν κοινωνία ζωή των ανθρώπων η σπουδαιότητα του Τριαδικού δόγματος είναι πρωταρχική. Θα μπορούσε να λεχθεί ότι το δόγμα αυτό προβάλλει το χριστιανικό ιδεώδες για τον ορθό προσανατολισμό και την σωστή ανάπτυξη του προσώπου και των διαπροσωπικών σχέσεων του ανθρώπου.

Η «κατ'εικόνα και καθ'ομοίωσιν» Θεού δημιουργία του ανθρώπου έχει τριαδολογική βάση και προοπτική. Σημαίνει δηλαδή ότι ο άνθρωπος η ακριβέστερα η ανθρωπότητα δημιουργήθηκε για να εικονίζει τον Τριαδικό Θεό. Σημαίνει ότι εικονίζει τον Τριαδικό Θεό και ότι καλείται να ζει και να υπάρχει κατά το πρότυπό του. Όπως ο ένας Θεός δεν υπάρχει ούτε ενεργεί μόνος, αλλά υπάρχει και ενεργεί ως τρία πρόσωπα, ως τρεις υποστάσεις, έτσι και ο άνθρωπος που εικονίζει τον ένα Τριαδικό Θεό δημιουργήθηκε για να ζει και να ενεργεί εν κοινωνία.

Παραπομπές:

1. Βλ. Ρωμ. 1,20.

2. Αριστοτέλους, Περί ουρανού Α' 268a.

3. π. Δημητρίου Στανιλοάε, *Η περί Θεού ορθόδοξη χριστιανική διδασκαλία*, Αρμός, Αθήνα 2011, σ. 309-310. Πρβλ. και Αιστοτέλους, ο.π.
4. Μ. Βασιλείου, *Περί του Αγίου Πνεύματος* 18,45, PG 32,404.
5. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος* 29,2, PG 36,130.
6. Α Ιω.4,7.
7. Αΐω. 2,3-4.
8. Εβρ. 1,1.
9. Κολ. 1,15.

[page_end]

Στην Αγία Τριάδα μόνο τα υποστατικά ιδιώματα, που χαρακτηρίζουν την προσωπική ετερότητα των τριών υποστάσεων, παραμένουν ακοινωνήτα. Ο Πατέρας είναι αγέννητος, ο Υιός γεννητός και το Άγιο Πνεύμα εκπορευτό. Όλα τα άλλα στην Αγία Τριάδα είναι κοινά. Όπως παρατηρεί ο Μ. Βασίλειος, δεν μπορεί κανείς με κανένα τρόπο να επινοήσει τομή ή διαίρεση και να εννοήσει τον Υιό χωρίς τον Πατέρα ή να χωρίσει το Πνεύμα από τον Υιό. Η κοινωνία των προσώπων της Αγίας Τριάδος είναι άρρητη και ακατανόητη, όπως επίσης και η διάκρισή τους [10].

Η αλήθεια του Τριαδικού δόγματος έχει κεφαλαιώδη θεολογική και ανθρωπολογική σπουδαιότητα. Κάθε παραλλαγή της αλήθειας αυτής προσβάλλει όχι μόνο την ακρίβεια της χριστιανικής θεολογίας αλλά και την φύση της χριστιανικής ανθρωπολογίας και ηθικής. Έτσι η προσθήκη του Filioque στο Σύμβολο της πίστεως, που μαρτυρεί διάθεση υπαγωγής του προσώπου στην ουσία, του προσωπικού στο γενικό, δεν επηρέασε μόνο την θεολογία, αλλά αποτυπώθηκε και στο επίπεδο της ανθρωπολογίας και της ηθικής του χριστιανικού κόσμου της Δύσεως.

Βέβαια η απλή διαπίστωση της σπουδαιότητας του δόγματος για την προσωπική και την κοινωνική ζωή των πιστών στερείται νοήματος. Χωρίς νόημα παραμένει και η τυπική διατήρηση του δόγματος, όταν αυτό δεν συνδέεται με την καθημερινή πράξη και ζωή. Τέλος, όχι μόνο χωρίς νόημα, αλλά και μεμπτή ως υποκριτική, καθίσταται η τάση που καυτηριάζει τις αποκλίσεις των δυτικών από την καθιερωμένη ορθόδοξη πράξη και ζωή, οι οποίες όμως εισχώρησαν στο μεταξύ και διαδόθηκαν στον ορθόδοξο κόσμο. Αυτό ισχύει άλλωστε στην πράξη και για την υπαγωγή του προσωπικού στο γενικό.

Όταν το δόγμα αγνοείται ή αποσυνδέεται από την ζωή, και όταν στην θέση του αυτοελέγχου και της αυτοκριτικής παρουσιάζεται ο έλεγχος και η κατάκριση των άλλων, τότε φαλκιδεύονται όχι μόνο οι διαπροσωπικές σχέσεις αλλά και όλες οι πλευρές της χριστιανικής ζωής.

Ο «κατ'είκόνα και καθ' ομοίωσιν» Θεού πλασμένος άνθρωπος κλήθηκε να βαδίσει προς την τελειότητα του Τριαδικού Θεού. Και αυτήν την τελειότητα μυσταγωγεί η ανταπόκριση του ανθρώπου στην πρόσκληση του Θεού, που είναι αγάπη και απευθύνεται προς αυτόν με την διπλή εντολή της αγάπης. Αυτήν την τελειότητα ζητεί και ο Χριστός με την προσευχή του προς τον Θεό και Πατέρα: «Ίνα πάντες εν ώσι, καθώς συ, Πάτερ, εν εμοί καγώ εν σοι» [11].

Με την τήρηση της εντολής της αγάπης αναδεικνύεται σε ηθικό επίπεδο η ομοουσιότητα των ανθρώπων. Η οντολογική όμως αποκατάσταση της

ομοουσιότητας αυτής, που είναι απαραίτητη για την ανάδειξή της και στο ηθικό επίπεδο, δεν είναι δυνατή, όσο παραμένει διασπασμένη από την αμαρτία η ανθρώπινη φύση. Εδώ προβάλλει και το αίτημα για την σωτηρία, δηλαδή για την διάσωση της ακεραιότητας και την ανακαίνιση της ανθρώπινης φύσεως.

Η ανακαίνιση αυτή προσφέρεται από τον Χριστό, που γεννήθηκε «εκ Πνεύματος αγίου και Μαρίας της Παρθένου» δημιουργώντας έτσι τον καινό άνθρωπο. Το σώμα του Χριστού, που επεκτείνεται μέσα στην ιστορία με την Εκκλησία του, είναι το θεμέλιο της καινής κτίσεως και της αποκαταστάσεως της ομοουσιότητας του ανθρώπινου γένους. Αυτό προσφέρεται ως δώρο σε όλους τους πιστούς, αυτό κοινωνούν και μέσα σε αυτό ξανακερδίζουν την ομοουσιότητά τους. Έτσι με την παρουσία του Χριστού έχουμε την δημιουργία της καινής κτίσεως: «Ει τις εν Χριστώ καινή κτίσις» [12].

Η καινή αυτή κτίση δεν αποκαλύπτεται κατά την παρούσα ζωή ως ανακαίνιση του εξωτερικού κόσμου, αλλά ως εσωτερική ανακαίνιση του ανθρώπου και αλλαγή της σχέσεώς του με αυτόν. Τίποτε δεν άλλαξε αντικειμενικά με την έλευση του Χριστού· ούτε ο ουρανός ούτε η γη ούτε ο ήλιος ούτε κάτι άλλο έγινε καινούργιο. Η καινή κτίση έγινε, όπως επισημαίνει ο όσιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος, «προς ημάς και δι' ημάς». Και στον βαθμό που ζει ο άνθρωπος την εσωτερική αυτή ανακαίνιση, διακρίνει και την εσχατολογική ανακαίνιση, την ανακαίνιση όλης της κτίσεως [13].

Ο Χριστός μεταδίδει την σωτηρία και ανακαινιστική χάρη του όχι μόνο στην φύση

αλλά και στην υπόσταση του κάθε ανθρώπου [14]. Με τα μυστήρια της Εκκλησίας, με τις εντολές και την διδασκαλία του Χριστού διαγράφεται το «πρόγραμμα», που καλείται να ακολουθήσει ο άνθρωπος, για να ενεργοποιήσει την πανανθρώπινη ομοουσιότητα. Η ενεργοποίηση αυτή προβάλλει στον πιστό ως έργο ζωής. Με κάθε σκέψη και κάθε πράξη, με το όλο φρόνημα και την όλη ζωή του ο πιστός καλείται να φανερώσει την οικείωση και την αφομοίωση της θείας αγάπης στο οστράκινο σκεύος του.

Βέβαια ποτέ η αγάπη του ανθρώπου δεν μπορεί να φτάσει την αγάπη του Θεού. Και ποτέ το άνοιγμα του προσώπου του προς τους άλλους δεν μπορεί να φτάσει στον βαθμό του ανοίγματος των προσώπων του Τριαδικού Θεού. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι η αγάπη και η κοινωνία των προσώπων των Χριστιανών δεν πρέπει να καλλιεργούνται με πρότυπο την αγάπη και την κοινωνία του Τριαδικού Θεού. Το έργο αυτό απαιτεί την πλήρη αυταπάρνηση και αυτοπροσφορά του ανθρώπου στον Θεό και τον πλησίον. Είναι έργο πίστεως που πραγματοποιείται με την άρση του σταυρού και την όδευση της στενής και τεθλιμμένης οδού που οδηγεί στην όντως ζωή.

Η ανακαίνιση λοιπόν που προσφέρει ο Χριστός στον κόσμο συντελείται:

α) με την οντολογική αποκατάσταση της ομοουσιότητας της ανθρώπινης φύσεως, που πραγματοποιήθηκε με την πρόσληψή της από τον Θεό Λόγο, και

β) με την οικείωση της ομοουσιότητας αυτής από τον άνθρωπο, που πραγματοποιείται με την πίστη, την κοινωνία των μυστηρίων της Εκκλησίας, την υπακοή στο θέλημα του Θεού και την τήρηση των εντολών του –πρωτίστως βέβαια της εντολής της διπλής αγάπης– στην καθημερινή ζωή.

Τα μυστήρια της Εκκλησίας αποκαθιστούν τον άνθρωπο στην οντολογική του ομοουσιότητα με τους συνανθρώπους του, που έρχεται μετά την προπατορική πτώση ως δώρο της χάριτος του Αγίου Πνεύματος και βιώνεται μέσα στην Εκκλησία. Οι πιστοί με την χάρη αυτή αποκτούν την δυνατότητα να ενεργοποιήσουν την μυστηριακή ομοουσιότητα στο ηθικό επίπεδο. Αυτό πραγματοποιείται με την τήρηση των εντολών του Θεού ως ενιαίου νόμου της ζωής και της αναστροφής τους. Και εδώ πάλι δεν μπορεί να λησμονείται ο εκκλησιολογικός και χαρισματικός χαρακτήρας της ανακαινίσεως. Αυτό άλλωστε υποδηλώνεται εξ αρχής με τα μυστήρια που εισάγουν τον άνθρωπο στην Εκκλησία, το Βάπτισμα, το Χρίσμα και την θεία Ευχαριστία, τα οποία εμπεριέχουν συμβολικά και το «πρόγραμμα» της χριστιανικής ζωής.

Παραπομπές:

10. Μ. Βασιλείου(;), Επιστολή 38,4, PG 32,332D-333A.

11. Ιω. 17,20.

12. Β΄ Κορ. 5,17.

13. Συμεών Ν. Θεολόγου, Ηθικά 5,467-73.

14. Βλ. π.χ. Γρηγορίου Παλαμά, Όμιλία 5, PG 151,64C.

<http://bit.ly/2LQO1Cq>